

ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้านดอยก้อม

บ้านดอยก้อม หมู่ที่ ๖ ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

จากตำนานในอดีตผู้เฒ่าได้เล่าต่อกันสืบมาว่า เมื่อประมาณพันกว่าปีมาแล้ว ได้มีพญาจัน หรือพญาจันท์ (จันตะราชา) ผู้ครองนครเวียงหาวาย (อยู่บริเวณวัดสะเหลียมหวานในปัจจุบัน หาอ่านได้จากหนังสือตำนานเมืองเวียงหาวาย) พญาจันท์ได้สละราชสมบัติมาบำเพ็ญตนรักษาศีลภาวนาอยู่บนดอยแห่งนี้ (ดอยก้อมปัจจุบัน) ซึ่งพญาจันท์มีนามเรียกขานอีกนามหนึ่งว่า “เจ้าแปดเหลียม” ตาม ตำราของเมืองเวียงหาวายกล่าวไว้ว่า พระพญาจันท์เป็นบุรุษที่มีรูปกายงดงามไม่ว่าจะมองในมุมไหนก็มีความสง่างามไปหมดต่อผู้พบเห็นและเป็นวิระบุรุษนักรบที่เลื่องลือ จึงขนานนามว่า เจ้าพ่อแปดเหลียม และในปัจจุบันนี้มีหลักฐานปรากฏคือ ศาลเจ้าพ่อแปดเหลียมตั้งอยู่ริมถนนสายบ้านโฮ้ง หมู่ที่ ๒ – บ้านกลาง หมู่ที่ ๑๘ ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

ในสมัยนั้น ดอย (ภูเขา) เป็นดงดิบรกทึบไม่มีผู้คนอยู่อาศัย เป็นดอยที่ตั้งอยู่เป็นเอกเทศ มีพื้นที่ป่าล้อมรอบเป็นบริเวณกว้าง และดอยลูกนี้ในตำนานเวียงหาวายมีชื่อเรียกว่า “ดอยอุปลาคำ” ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าเล่าสืบกันมาว่าบนดอยแห่งนี้มีถ้ำอยู่และมีคนโบราณได้นำเอาพระออบทองคำและของมีค่ามาซ่อนเก็บไว้ในถ้ำแห่งนี้ (ปัจจุบันได้สร้างพระธาตุเจดีย์ครอบไว้)

บ้านดอยก้อมเป็นชื่อภูเขา ที่มีลักษณะเป็นภูเขาสั้นๆ ตั้งอยู่เป็นเอกเทศ สูงประมาณ ๒๐ เมตร มีป่าดงดิบอุดมสมบูรณ์มีที่ราบลุ่มลงไปสู่แม่น้ำลี้ที่ไหลผ่านทางด้านทิศใต้ เขตติดต่อกับบ้านโฮ้งหลวง (สมัยพญาหน้อยเป็น ผู้ปกครองราวปีพ.ศ. ๒๔๒๕-๒๔๓๐) ในขณะนั้นบ้านดอยก้อมยังเป็นที่พักของวัวและควาย (ปางควาย) ของคนบ้านโฮ้ง และได้มีพ่อเฒ่าคำตาได้ย้ายครอบครัวจากบ้านโฮ้งเข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยบริเวณเชิงดอยเป็นครอบครัวแรก ต่อมาได้มีผู้คนเข้ามาตั้งครอบครัวอยู่รวมกันมากขึ้นเรื่อยๆ ทางราชการได้เห็นพื้นที่แห่งนี้มีชาวบ้านอยู่รวมกลุ่มกันหลายครัวเรือน จึงได้จัดตั้งเป็นหมู่บ้านและแต่งตั้งผู้นำหมู่บ้านขึ้นและได้ตั้งพญาสุพรรณ เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก และได้ตั้งชื่อหมู่บ้านว่า “ บ้านดอยก้อม ” ตั้งอยู่ในตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอปากบ่อง จังหวัดลำพูน ซึ่งในขณะนั้นอำเภอบ้านโฮ้งยังเป็น ตำบลบ้านโฮ้ง ต่อมาผู้ใหญ่วัดบ้านพญาสุพรรณได้เสียชีวิตลง จึงได้แต่งตั้งให้ พ่อหนานวงศ์ คำแสน เป็นผู้ใหญ่บ้าน และในขณะนั้นบ้านดอยก้อมยังไม่มีวัดในการทำบุญทางศาสนาต่างๆ ทางหมู่บ้านดอยก้อมต้องไปทำบุญที่วัดบ้านโฮ้งเป็นประจำ แต่เมื่อถึงฤดูหน้าฝนการไปทำบุญยากลำบาก เพราะมีฝนตกและน้ำป่าไหลหลากทำให้การสัญจรไปมาด้วยความลำบาก พ่อหนานวงศ์ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านในขณะนั้นได้ปรึกษาหารือกับชาวบ้านดอยก้อมและพากันไปพบและปรึกษาท่านพระครูบุญมา (พระครูศีลาภรณ์พิมล) ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดบ้านโฮ้งหลวง ท่านให้ไปหาพระสงฆ์ จำนวน ๒ รูป ที่วัดบ้านห้วยห้า คือพระวงศ์คำและพระบุญยืนที่อารามและพระวิหารผาตองตั้งมาอยู่จำพรรษา จนถึง พ.ศ.๒๔๗๕ ได้มีพระภิกษุจากวัดห้วยห้า ชื่อ พระดวง มาเป็นเจ้าอาวาสวัดดอยก้อมรูปแรก ซึ่งในขณะนั้นยังไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่เป็นถาวรวัตถุในการจัดทำพิธีทางศาสนา พ่อหนานวงศ์ในฐานะผู้ใหญ่บ้านได้ปรึกษาหารือกับพระดวงพร้อมทั้งชาวบ้านได้พร้อมใจกันไปนิมนต์ท่านครูบาศรีวิชัย (นักบุญแห่งลานนา) มาเป็นผู้ก่อตั้งในการสร้างวัดดอยก้อม ด้วยบุญญาธิการของครูบาเจ้าศรีวิชัยได้มี

ชาวบ้านทุกหัวระแหงมาร่วมช่วยกันก่อสร้างวัดบ้านดอยก้อม ซึ่งในการก่อสร้างวัดดอยก้อมใช้เวลาเพียง ๓๐ วัน สร้างเสร็จในปี พ.ศ. ๒๔๗๖ ท่านครูบาเจ้าศรีวิชัย พร้อมคณะศรัทธาได้พักร้อน ณ วัดแห่งนี้เป็นเวลาานพอสมควร จึงได้กล่าวว่าดอยแห่งนี้เป็นดอยที่มีความสำคัญ ที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน จึงสมควรที่จะจัดสร้างให้เป็นวัดถาวรเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้มาสักการะบูชา เป็นวัดสำคัญที่เป็นที่ตั้งแห่งศาสนาต่อไปและได้ทำบุญประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ ในเดือน ๗ เป็ง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาชาวบ้านได้ยึดถือเอาวันเป็งเดือน ๗ ของทุกปีไม่ว่าจะไปตรงกับวันไหน วันอะไรก็ตาม ให้ยึดถือเอาวันดังกล่าว มาเป็นวันงานประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุประจำปี หลังจากสิ้นบุญของท่านครูบาเจ้าศรีวิชัย ทางคณะกรรมการหมู่บ้าน ได้สร้างอนุสาวรีย์ของท่านครูบาศรีวิชัยไว้สักการะบูชาไว้คู่กับพระธาตุวัดดอยก้อมสืบต่อไป

อดีตผู้นำของบ้านดอยก้อมตามลำดับจนถึงปัจจุบัน

๑. พญาสุพรรณ	ปี พ.ศ. - ๒๔๗๓
๒. นายวงศ์ คำแสน	ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ - ๒๔๗๙
๓. นายอ้าย สุวรรณเรือง	ปี พ.ศ. ๒๔๗๙ - ๒๔๙๐
๔. นายมูล มูลน้อย	ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ - ๒๕๐๘
๕. นายทุน อุตสม	ปี พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๙
๖. นายศรี สุริยะภาค	ปี พ.ศ. ๒๕๑๙ - ๒๕๒๓
๗. นายหม่อม กันยะดอย	ปี พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๑๕๒๙
๘. นายสุพรรณ กาวินทร	ปี พ.ศ. ๒๕๒๙ - ๒๕๓๑
๙. นายอินทร์สม จันท์อ้วน	ปี พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๗
๑๐. นายศรียนต์ กันยะดอย	ปี พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๔๒
๑๑. นายศักดิ์เดช มณีขัติย์	ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๗
๑๒. นายอนันต์ คำโป่ง	ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ -

ปัจจุบันมี นายอนันต์ คำโป่ง เป็นผู้ใหญ่บ้าน และเป็นกำนันตำบลบ้านโห่ง มีราษฎร จำนวน ๒๒๙ ครัวเรือน มีประชากร ทั้งหมด จำนวน ๗๔๔ คน เป็นชาย จำนวน๓๗๑ คน เป็นหญิง จำนวน ๓๗๓ คน

ประวัติความเป็นมาของ บ้านโฮ้งหลวง หมู่ที่ ๒

บ้านโฮ้งหลวง หมู่ที่ ๒ ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

บ้านโฮ้งหลวง ไม่ปรากฏว่าตั้งขึ้นเมื่อใด แต่จากผู้เฒ่าได้เล่าสู่กันมาว่า เป็นหมู่บ้านที่เกิดขึ้นมานานตั้งแต่สมัยโบราณ ปรากฏรวมอยู่ในตำนานของเมืองเวียงหวาย และเวียงหนองล่อง-เวียงลี ซึ่งต่อมาเมืองเวียงหวายและเวียงหนองล่อง คาดว่าจะถูกรุกรานจากเจ้าผู้ครองเมืองที่มีอิทธิพลในสมัยนั้น ทำให้เมืองเวียงหวายถูกลบเลือนออกไปจากประวัติศาสตร์ล้านนา เมื่อ ๒๐๐ ปีที่ผ่านมา จากตำนานที่เล่าสืบต่อกันมา ในสมัยนั้นมีพม่าได้แผ่อิทธิพลเข้ามายึดครองหัวเมืองล้านนา ทำให้ผู้คนแตกหนีและอพยพไปตามเมืองต่างๆ รวมถึงเกิดโรคคอหิวดกโรคแพร่ระบาดไปทั่วมีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก ซึ่งอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้เมืองเวียงหวายหรือบ้านโฮ้งในอดีตขาดช่วงหรือหายไปจากประวัติศาสตร์ตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

บ้านโฮ้ง เป็นหมู่บ้านที่อยู่เลยบชายฝั่งลำน้ำลี้ ลักษณะหมู่บ้านเป็นที่ราบลุ่มคล้ายแอ่งกระทะ ในภาษาพื้นเมืองเรียกว่า “โห่ง” หรือ อังมั่ง เอ็งเม็ง อังมือ ตามภาษาชาวบ้านมีชื่อเรียกเป็น ๒ บ้าน คือ

บ้านหม้อ และบ้านโง่หลวง ต่อมาทางราชการเขียนเป็น “บ้านโง่” ชาวบ้านโง่เดิมอพยพมาจากถิ่นอื่น ตามที่ผู้เฒ่าเล่ามาว่า มีชาวบ้านจากเมืองเชียงใหม่ มาเห็นพื้นที่แห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์เต็มไปด้วยป่าไม้ น้ำท่าดี เพราะเป็นที่ลุ่มต่ำ รายล้อมไปด้วยภูเขาทั้งสี่ทิศ จึงได้ตั้งหลักปักฐานบ้านเรือนอยู่ที่ริมน้ำลี้ ต่อมา มีผู้คนเข้ามาอยู่มากขึ้นเรื่อยๆ จึงได้ร่วมกันก่อสร้างอารามขึ้นริมฝั่งแม่น้ำลี้ ประกอบเป็นเส้นทางผ่านไป เมืองลี้(อำเภอลี้ในปัจจุบัน) ทำให้หมู่บ้านเป็นสถานที่หยุดพักแรมหรือเป็นศูนย์กลางการค้าขายของคนสมัย โบราณ และรู้จักกันในนามของ “บ้านมั่ว” เพราะมีผู้คนเดินมาชุมนุมกันขวักไขว่ ต่อมามีการเรียกขาน ผิดเพี้ยนกันไป จนมาเป็นชื่อ “บ้านหม้อ” จนถึงปัจจุบันนี้ เดิมมีชาวบ้านอาศัยอยู่รวมกันเพียง ๕๐ ครัวเรือน มีนายหาญ เป็นหัวหน้าได้ร่วมกับชาวบ้านที่จะสร้างวัดขึ้นเป็นอันดับแรก แต่ก่อนที่จะมาเป็น วัดบ้านโง่ ได้ย้ายสถานที่ตั้งก่อสร้างวัดมาแล้ว ๓ แห่ง คือที่บ้านหม้อริมแม่น้ำลี้ เกิดน้ำท่วมกัดเซาะตลิ่งพัง เข้ามาทำให้วัดได้รับความเสียหาย จึงได้ย้ายไปตั้งสถานที่ใหม่ที่ตอนเสื่อกลางทุ่งหลวงยังมีปัญหาและอุปสรรค หลายอย่าง จึงได้ย้ายไปทำหมู่บ้านโง่ เรียกว่าวัดสวนกล้วย (ซึ่งอยู่ติดหอบประติษฐานรูปเหมือนของพญา จันทราชาหรือเจ้าพ่อแปดเหลี่ยมในปัจจุบัน)ในอดีตเมื่อหลายร้อยปีบริเวณดังกล่าวเป็นที่ตั้งของเมืองเวียงหวาย มาแล้ว

ต่อมาในราวปี พ.ศ. ๒๓๐๐ มีชาวบ้านวัลยจากเมืองเชียงใหม่ เป็นกลุ่มใหญ่มีหัวหน้าชื่อนายใจมาตั้งรกรากที่บ้านโง่ และต่อมามีชาวบ้านจากอำเภอเมืองจอมทอง และจากเมืองลำปาง และคนยongจากเมืองป่าซาง ย้ายมาตั้งถิ่นฐานรวมกับคนบ้านโง่ และต่อมาเกิดเป็นชุมชนที่หนาแน่นขึ้น ทำให้คนบ้านโง่รู้และพูดภาษายองได้ เมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้นชาวบ้านเห็นว่าวัดอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ยากแก่การดูแลทนบำรุงทางศาสนา จึงได้ย้ายวัดเข้ามาไว้กลางชุมชน ซึ่งเป็นที่ตั้งของวัดบ้านโง่หลวงในปัจจุบันนี้ ต่อมาบ้านเมืองเจริญขึ้น นายใจ จึงได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าเมืองลำพูน ในสมัยนั้น ให้เป็นหัวหน้าโดยแต่งตั้งให้เป็นพญา (คำว่า พญา กับ พยา มีความแตกต่างกันคือ พญา หมายถึงผู้เป็นใหญ่ ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าผู้ครองนครหัวเมือง ส่วน พยา ได้รับการแต่งตั้งจาก พระมหากษัตริย์ของประเทศ) นายใจได้รับแต่งตั้งให้เป็น พญาไชยมงคล หรือผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบัน ปกครองตำบลบ้านโง่ อำเภอปากบ่อง จังหวัดลำพูน นายใจได้รับแต่งตั้งให้เป็น พญาไชยมงคลเชื่อนเพชร มีนายแสน นายหมื่น นายพัน เป็นผู้ช่วยตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บ้านหม้อ เรียกคุ้มพ่อพญาชัยมงคลเชื่อนเพชร ซึ่งเป็นต้นตระกูล “ชัยสมภาร” จนถึงวันนี้ เมื่อพญาชัยมงคลฯ ได้ถึงแก่กรรมลง นายพัน ซึ่งเป็นผู้ช่วยพญาชัยมงคลฯ และเป็นกำลังหลักสำคัญของคนบ้านโง่ ในสมัยนั้น ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น พญาสุพัน ต่อจากพญาชัยมงคลฯ พญาสุพันเป็นลูกของ นายวง นางฝัน ทั้งสองท่านเป็นต้นตระกูล “วงศ์ฝัน” ถึงปัจจุบัน พญาสุพันได้รับแต่งตั้งให้เป็นแคว้น

หรือกำนันปกครอง ได้ร่วมกันสร้างโรงพัก (สถานีตำรวจ) ต่อมารัชกาลที่ ๕ ได้ปฏิรูปการปกครอง ให้มีสมุหเทศบาลและแต่งตั้งให้ นายสีเอก ... (ไม่มีหลักฐาน)..เป็นหัวหน้าโรงพัก ตั้งอยู่ในบริเวณ กิ่งอำเภอบ้านโฮ้ง (โรงเรียนบ้านโฮ้งศีลาภรณ์ปัจจุบัน) พญาสุพัน เสียชีวิตลง จึงแต่งตั้งให้นายหน้อย ซึ่งเป็นบุตรของพญาชัยมงคลให้เป็นพญาแทนพญาสุพัน ชาวบ้านเรียกว่าพญาหน้อยได้ปกครอง บ้านโฮ้ง จนถึง พ.ศ. ๒๔๒๕ - ๒๔๓๐ ประเทศไทยได้มีการแบ่งการปกครองใหม่ จากตำบลบ้านโฮ้ง เป็นกิ่งอำเภอบ้านโฮ้ง เมื่อ ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ จึงได้มีปลัดกิ่งอำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน พญาหน้อย เสียชีวิตลงจึงได้แต่งตั้งให้ นายดวง ซึ่งเป็นลูกของ (พญาสุพัน) แทน ได้รับการแต่งตั้งให้เป็น “ขุน” มีนามว่า “ขุนโฮ้งหาญผจญ” ขุนโฮ้งฯได้ร่วมกับครูบาบุญมา (ครูบามหาวงศ์หรือใน ราชทินนาม พระครูศีลาภรณ์พิมล) สร้างวิหาร โรงเรียน โรงพัก ขึ้น บูรณะพระเจ้าสะเหลียมหวาน ต่อมา ขุนโฮ้งได้เสียชีวิตลงทางการจึงแต่งตั้งให้ “ขุนแพทย์ฤาชัย” เป็นกำนันบ้านโฮ้งต่อมา

อดีตผู้นำบ้านโฮ้ง หมู่ที่ ๒ จนถึงปัจจุบัน

- ๑.พญาไชยมงคลเขื่อนเพชร
- ๒.พญาสุพัน
- ๓.พญาหน้อย
- ๔.ขุนโฮ้งหาญผจญ
- ๕.ขุนแพทย์ฤาชัย
- ๖.กำนันทา สุวรรณนวล
- ๗.กำนันนวล วงศ์ผืน
- ๘.กำนันวัง เดชอุป
- ๙.กำนันบุญยก เชียงกุมภาลี
- ๑๐.จ.ส.ต. กุลดิศ กาบบัว
- ๑๑.นายสมชาติ อินแก้ว
- ๑๒.นายวินัย เมายศ คนปัจจุบัน

ปัจจุบันมี นายวินัย เมายศ เป็นผู้ใหญ่บ้านโฮ้ง มีราษฎร จำนวน ๕๕๐ ครัวเรือน มีประชากร ทั้งหมด จำนวน ๑,๗๐๐ คน เป็นชาย จำนวน - คน เป็หญิง จำนวน - คน

ประวัติความเป็นมาของบ้านดงฤาษี หมู่ที่ ๘

บ้านดงฤาษี หมู่ที่ ๘ ตำบลบ้านโฮ้ง อำเภอบ้านโฮ้ง จังหวัดลำพูน

สมัยก่อนประวัติศาสตร์ดินแดนแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของชนชาติลัวะ เม็ง(มอญ) และขอม ก่อนที่ไทยจะอพยพมาจากประเทศจีน มาตั้งรกรากกระจายอยู่ทั่วไปในดินแดนแถบนี้แม้จะมีคนไทย อาศัยอยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ เช่น ไทยยวน ไทยลื้อ ไทยยอง แต่ก็มีอยู่จำนวนน้อย

ในอดีตมีตำนานเล่าขานกันจากผู้เฒ่าผู้แก่มาว่า มีหมู่บ้านหนึ่งชื่อ บ้านขุนแปะ (อยู่ในเขต อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ในปัจจุบันนี้) เป็นหมู่บ้านใหญ่ชุมชนหนาแน่นแห่งหนึ่ง ที่มีความเจริญมั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ มีการติดต่อค้าขายโดยอาศัยลำน้ำปิง ในหมู่บ้านนี้มีเศรษฐีคนหนึ่ง ไม่ปรากฏชื่อ มีฐานะร่ำรวยกว่าเศรษฐีทั้งปวงในหมู่บ้านขุนแปะ เศรษฐีคนนี้จะทำทุกวิถีทางที่จะ กอบโกยเอาทรัพย์สินของคนอื่นเท่านั้น ไม่ว่าแจะใช้จ่ายอย่างไรก็ตามแจะต้องได้รับผลกำไรทุกครั้ง

ไม่ว่าจะด้านใด แม้แต่การทำบุญทำทาน ก็ยังไม่ยอมเสียเปรียบใคร เศรษฐีคนนี้มีบุตรชายด้วยกันสองคน ไม่ปรากฏชื่อเช่นกัน หลังจากภรรยาได้เสียชีวิตไปแล้ว แก่ก็ทุ่มเทความรักความห่วงใยให้กับลูกชายทั้งสองคนเหมือนแก้วตาซ้ายขวาของแก เด็กทั้งสองเกิดมาท่ามกลางความกอบโกยมั่งคั่งของพ่อ ได้เห็นการเอาใจใส่เปรียบคนจนมาโดยตลอด ในบางครั้งมักเป็นภาพหลอนเข้าสู่สมองทำให้เกิดความคิด เกิดความสงสัยแปรเป็นนิสัยที่ห่างไกลจากผู้เป็นพ่อมาก พอเจริญวัยขึ้นเศรษฐีก็นำลูกชายทั้งสองไปฝากวัดเพื่อให้ศึกษาเล่าเรียนวิชาต่างๆ ซึ่งในสมัยก่อนนั้นวัดเป็นแหล่งวิทยาการทั้งหลายแทนที่เด็กทั้งสองจะสนใจวิชาชีพเหมือนเด็กทั่วไปแต่กลับสนใจเรียนธรรมกรรมฐานและข้อปฏิบัติทางธรรม อาจารย์ก็ได้สั่งสอนตามความต้องการของเด็กทั้งสอง เหมือนมีบารมีแต่ชาติปางก่อนช่วยสนับสนุนให้เด็กทั้งสองเข้าถึงธรรมและปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ต่อมาท่านเศรษฐีก็อนุญาตให้บวชบรรพชาเป็นสามเณร ซึ่งเป็นที่พอใจของเด็กทั้งสองและได้ศึกษาธรรมให้สูงขึ้นไม่เคยคิดและพูดว่าจะลาสิกขาเลยจนอายุครบอุปสมบทเป็นพระภิกษุ โดยตั้งหน้าตั้งตาศึกษาปฏิบัติธรรมในกิจของสมณะสงฆ์มากยิ่งขึ้น ท่านเศรษฐีตั้งตารอคอยพระลูกชายทั้งคู่จะลาสิกขาบทยปีแล้วปีเล่าก็ไม่มีวี่แววจึงรู้สึกเป็นห่วงทรัพย์สินสมบัติที่สะสมมาตั้งแต่หนุ่มจนแก่แล้วจะไม่มีใครมาสืบทอดสมบัติ ถ้าแม้ลูกชายทั้งสองจะไม่สึกออกมาความทุกข์เช่นนี้จึงเกิดขึ้นกับเศรษฐีผู้นี้มาโดยตลอด จึงไปขอให้ครูบาบอกให้พระลูกชายลาสิกขาบทยแต่ก็ได้รับการปฏิเสธจากพระลูกชายหลังจากนั้นมาเศรษฐีแห่งบ้านขุนแปะวิตกกังวลและเป็นห่วงสมบัติเพิ่มขึ้นเป็นทวีคูณ จึงกลับไปวัดอีกครั้ง โดยตั้งใจเด็ดขาดที่จะให้พระลูกชายทั้งสองสึกให้ได้ แม้ท่านครูบาเจ้าอาวาสจะพยายามชี้แจงอย่างไรก็ไม่สามารถทำให้เศรษฐีที่มีจิตใจไม่ละเอียดมองเห็นความสุขและคุณค่าของการบวชได้ ครูบาจึงแนะนำให้ท่านเศรษฐีไปพูดจา กับพระลูกชายเองเถิด เมื่อเป็นความประสงค์ของทั้งสองฝ่ายอาตมาก็ไม่อาจห้ามได้ เศรษฐีจึงถือโอกาสเจรจาเรื่องที่ตนต้องการทันที พระลูกชายทั้งสองมองหน้ากันให้สำนึกถึงบุญคุณของบิดา ถ้าหากว่าท่านสิ้นอายุเพราะเหตุที่ไม่สึกก็จะเป็นกรรมและกินแห่งแคลงใจในภายหลัง จึงขอเวลาสัก ๒ - ๓ วันแล้วจะลาสิกขาบทย

หลังจากนั้นไม่นานพระลูกชายก็ลาสิกขาบทยมาอยู่บ้านร่วมกับบิดา ช่วยบิดาประกอบกิจการตามหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์ พยายามชี้แจงให้บิดาทราบแต่เศรษฐีไม่ยอมเชื่ออะไรง่าย ๆ มักจะโต้แย้งมาโดยตลอด หลายปีผ่านไปความเป็นอยู่ของครอบครัวเป็นไปอย่างสงบแต่ท่านเศรษฐีไม่เคยพอใจนักเพราะลูกทั้งสองไม่ปฏิบัติเหมือนชายหนุ่มทั้งหลาย ไม่ชอบเที่ยว ไม่สนใจผู้หญิง เศรษฐีพยายามที่จะเปลี่ยนนัยของนิสัยของลูกชายทั้งสองให้รู้สึกสนุกสนานกับชีวิตการเป็นฆราวาส ได้ว่าจ้างนางรำมาฟ้อนแสดงเป็นการย่วยวนให้ลูกชายเกิดอารมณ์ศีกคัก ให้การเลี้ยงดูด้วย

สุราอาหาร แต่ก็ไม่เป็นผลสำเร็จ ท่านเศรษฐีทำทุกวิถีทางก็ไม่เป็นผลสำเร็จ กลับเพิ่มความเบื่อหน่าย ให้แก่ลูกชายทั้งสอง พยายามหาทางหลีกเลี่ยงไม่ทำตามใจพ่อ จึงปรึกษาหารือกันเพื่อหาวิธีที่ดีที่สุด จึงได้ตกลงกันว่า คีนหนึ่งได้ชักชวนกันหนีออกจากบ้านมุ่งหน้าเดินทางไปสู่ทิศเหนือเลียบบตามฝั่ง แม่น้ำปิงขึ้นมา เพื่อแสวงหาที่สงบและห่างไกลจากบ้านขุนแปะเพื่อมิให้พ่อติดตามมาพบหนีไกลขึ้นมา จนถึงสบลี้ คือแม่น้ำลี้ที่ไหลมาบรรจบกับแม่น้ำปิง ทั้งสองได้เดินทางมาตามฝั่งแม่น้ำลี้ขึ้นมาตามทาง ทิศตะวันออก จนถึงบริเวณที่สร้างวัดคงฤาษีในปัจจุบัน ซึ่งบริเวณป่าแห่งนี้มีความอุดมสมบูรณ์ไปด้วย ต้นไม้ใหญ่มีความสงบร่มเย็นและเต็มไปด้วยป่าดงห้วย จึงตั้งจิตอธิษฐานถือนวชเป็นฤาษี ตั้งหน้าตั้งตา บำเพ็ญศีลภาวนาโดยไม่คำนึงถึงเวลาที่ผ่านไป ร่างกายซูบผอมเพราะไม่ได้รับอาหารเพียงพอ พ่อไม่ นานก็มรณภาพด้วยกันทั้งคู่ ณ ที่ตรงนั้น (ปัจจุบันคือวัดคงฤาษี) กล่าวถึงท่านเศรษฐีได้ให้คนรับใช้และ จ้างผู้คนออกติดตามหามาโดยตลอด เวลาผ่านไปคนรับใช้กลุ่มหนึ่งของเศรษฐีบ้านขุนแปะเที่ยวสืบหา ลูกชายทั้งสองอยู่นั้น ได้ยินชาวบ้านหลายคนพูดจากันว่ามีฤาษี สององค์นั่งมรณภาพอยู่ที่ดงป่าห้วย พร้อมกัน จึงชวนกันไปดูเมื่อเห็นภาพดังกล่าวจึงตกใจเพราะพระฤาษีทั้งสองเป็นลูกชายของท่าน เศรษฐีบ้านขุนแปะ จึงได้นำความไปบอกกับท่านเศรษฐีทราบ

ฝ่ายท่านเศรษฐีเมื่อทราบข่าวการตายของลูกชาย จึงพร้อมด้วยบริวารออกเดินทางมายัง ที่ที่ลูกชายเสียชีวิต เมื่อได้มาพบสภาพของลูกชายบวชเป็นพระฤาษีนั่งมรณภาพยังความเศร้าโศก เสียใจแก่ท่านเศรษฐีบ้านขุนแปะเป็นอย่างยิ่ง จึงได้ก่อสร้างสถูปบรรจุอัฐิของพระฤาษีไว้ โดยก่อสร้าง พระสถูปเจดีย์เป็นรูปทรงข้าวบิณฑ์ และให้ช่างก่อรูปพระฤาษีทั้งสองไว้เป็นรูปยืนสูง ๑๐ ศอก หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ยืนห่างกันประมาณ ๖ ศอก ฐานรองรับรูปพระฤาษีเป็นดินแห่งใหญ่ แข็งเหมือนหิน รูปร่างลักษณะเป็นพระยืนห่มผ้าเหมือนพระ มีชวากุมหลังมือซ้ายวางไว้ที่ใต้สะดือ เพื่อเป็นอนุสรณ์แก่พระฤาษีทั้งสองที่ได้มาอยู่และได้มรณภาพในสถานที่แห่งนี้ ซึ่งปัจจุบันกลายเป็นวัด คงฤาษี โดยการนำมาของผู้แก่คนหนึ่ง ชื่อ พ่อหนานคำธิยะ ซึ่งเป็นชาว ไทยลื้อ ไทยยอง ที่อพยพ มาจากอำเภอป่าซางในสมัยนั้น

หลังจากนั้นพ่อหนานคำธิยะซึ่งเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ได้เห็น สถานที่บริเวณนี้เป็นดงป่าห้วย (บริเวณวัดคงฤาษีปัจจุบัน) มีสถูปเจดีย์และมีรูปปั้นพระฤาษียืนอยู่ แต่เศียรได้หักหายไป จึงได้ชักชวนบ้านมาช่วยกันแผ้วถางและสร้างกุฏิเป็นที่อยู่ของสามเณรขึ้นพร้อมทั้ง ปั้นเศียรขององค์พระฤาษีแทนที่หักหายไป และสร้างหอไตร สร้างวิหารครอบคลุมรูปปั้นพระฤาษีไว้ เป็นที่เคารพของประชาชน และหมู่บ้านจัดประเพณีสงกรานต์ ดำหัวพระฤาษี จนกลายเป็นประเพณี

ประจำปีขึ้น ในวันแรม ๑๓ - ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ของทุกๆปี ตลอดจนถึงการสร้างเสนาสนะอื่นๆ มาจนถึงปัจจุบัน

อดีตผู้ปกครองบ้านดงฤๅษีจากอดีตถึงปัจจุบัน

๑. พ่อหนานซัด คำเตจา
๒. พ่อหลวงยี่น วุฒิรัตน์
๓. พ่อหลวงดี ฤๅษีประเสริฐ
๔. พ่อหลวงมา ไชยชมพู
๕. พ่อหลวงยศ ยาวิลาศ
๖. พ่อหลวงมงคล งานลอ
๗. แม่หลวงกฤษณา สิทธิกัน
๘. พ่อหลวงอนุพงษ์ คำเตจา คนปัจจุบัน

ปัจจุบันมีนาย อนุพงษ์ คำเตจา เป็นผู้ใหญ่บ้าน มีประชากรทั้งหมดจำนวน ๒๖๑
ครัวเรือนประชากร รวม จำนวน ๗๗๐ คน เป็น ชาย จำนวน ๓๖๘ คน เป็นหญิง จำนวน ๔๐๒